

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті порушується проблема оцінювання результатів творчої діяльності у навчанні. Проаналізовано особливості процесу та результату творчо-навчальної діяльності та здійснено пошук способів об'єктивного оцінювання творчого освітнього продукту учня. Особливу увагу зосереджено на оцінюванні результатів проектно-технологічної діяльності учнів у процесі трудового навчання. Розкривається сутність поняття «ступінь творчості освітнього продукту». Наведено перелік і зміст критеріїв та рекомендації щодо оцінювання творчих учнівських проектів у трудовому навчанні.

Ключові слова: творчість, творча діяльність учнів, оцінювання учнівського освітнього продукту, ступінь творчості освітнього продукту.

Постановка проблеми. На сучасному етапі значної активізації творчої діяльності усіх шарів населення в усіх сферах життя особливо гострою постає проблема підсилення творчих засад навчання учнівської молоді. Від того, як елементи творчої діяльності будуть формуватися в школі, значною мірою залежатиме майбутнє нашого суспільства. Саме тому однією з головних цілей сучасної української школи є розвиток творчого потенціалу учнів. Творчі якості дозволяють учням бути більш пристосованими (адаптованими) до постійно змінюваних умов; орієнтуватися в різноманітних ситуаціях; працювати в різних колективах; бути ініціативними, активними, наполегливими, самостійними, здатними до гнучкої зміни мислення, бути готовими до перенавчання і самонавчання. Творча особистість учня вирізняється здатністю створювати оригінальне, нове, висувати ідеї, нестандартно розв'язувати завдання різного ступеня складності.

Проблема творчої діяльності, формування творчої особистості, розвитку творчих здібностей і навчання творчості завжди цікавила філософів, психологів і педагогів, проте, через свою специфіку, вона й досі залишається недостатньо розробленою. Її вивчали такі видатні психологи й дидакти, як Л. Виготський, І. Лернер, Н. Менчинська, Я. Пономарьов, Б. Нікітін, І. Волков, О. Лук, А. Ньюел, С. Шоу, Г. Саймон, Дж. Гілфорд, Е. Торренс та інші. В їхніх працях здійснено глибокий аналіз творчості як в широкому розумінні, так і творчої діяльності в навчальному процесі. Сучасні дослідники також постійно звертаються до розробки окремих аспектів означеної проблеми. Так, однією з актуальних на сьогодні є проблема діагностики й оцінювання процесу і результату творчої діяльності учнів.

Оцінка – частина освітнього процесу. Оцінюванню підлягають результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, відображаючи таким чином рівень досягнень учнем освітніх стандартів. Головною вимогою до оцінювання є його об'єктивність і точність. Проте, якщо результати репродуктивної діяльності учня, повноту, глибину, міцність, системність його знань можна оцінити об'єктивно, то з оцінюванням результатів творчої діяльності виникають труднощі. Як оцінити нове, незрозуміле? Як визначити ступінь творчості учнівської роботи? Особливо важко оцінювати художньо-творчу продукцію і учнівські проекти з трудового навчання в галузі декоративно-ужиткового мистецтва, адже тут здебільшого оцінка буде зводитись до суб'єктивних суджень «подобається – не подобається».

Отже, **метою** даної статті є виявлення особливостей та пошук способів об'єктивного оцінювання процесу й результату творчої проектно-технологічної діяльності учнів.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж вирішувати проблему оцінювання творчої діяльності, варто визначитися з ознаками творчої діяльності у навчанні та її результату.

Багаточисельні дослідження творчості довели, що першою її суттєвою ознакою є перетворення явищ, речей, процесів дійсності чи їхніх образів. Звідси випливає перший дуже важливий висновок для розуміння сутності творчої діяльності учня – прищеплення учням навичок у перетворенні вже відомих їм явищ, речей, процесів дійсності та їхніх образів, у створенні нових комбінацій.

Другою суттєвою ознакою творчості є новизна продуктів діяльності, оригінальність, незвичність прийомів і засобів, що застосовуються у процесі діяльності. Творчість оригінальна, самобутня, вона – антипод наслідування, копіювання, діяльності за шаблоном, за зразком, за алгоритмом, за інструкцією, за правилом. Продукт творчості може бути об'єктивно новим (тобто соціально значущим відкриттям) і суб'єктивно новим (тобто відкриттям для себе). У більшості дітей частіше всього продукти творчості є суб'єктивно новими, хоча це не виключає можливості створення ними й об'єктивних відкриттів.

Зрозуміло, що творча діяльність у процесі навчання має бути адаптована, адже учні створюють продукти в основному вже відомі суспільству. У навчанні не обійтися без діяльності за правилом, за зразком, за алгоритмом, проте і така діяльність для учня може мати творчий характер.

Творчість – це симбіоз внутрішньої і зовнішньої сторони діяльності. Зовнішня сторона проявляється у виконанні певних завдань, у конструктивних рішеннях тощо. Внутрішня сторона творчої діяльності включає в себе: сприйняття й осмислення інструктивних вказівок; обдумування і планування майбутньої роботи; способи контролю і самоконтролю; уявний пошук найбільш раціональних способів виконання роботи; побудову гіпотез, їх перевірку; варіанти оформлення роботи тощо.

Поняття творчості у джерелах найчастіше пов'язується з поняттям творчих здібностей і розглядається як особистісна характеристика. Багато дослідників визначають творчість через властивості особистості, її здібності: творчість – це особистісна якість, що ґрунтується на розвитку вищих психічних функцій, коли творчість, як навичка, включається в усі види діяльності, поведінки, спілкування, контактів з середовищем. Творчість пов'язана з характером, інтересами, здібностями особистості. Ніяка творча діяльність неможлива без творчої уяви і фантазії. Уява є фокусом, центром творчих здібностей особистості. Створюючи продукти творчості, дитина відображає в них своє розуміння життєвих цінностей, свої особистісні властивості, свої естетичні смаки, по-новому осмислює їх, переймається їх значимістю і глибиною. Таким чином, творчість, як особистісна якість, ґрунтується на потенційних можливостях кожної людини, на неусвідомлюваній потребі бути неповторною індивідуальністю. Для творчості немає стандартів, оскільки вона завжди індивідуальна.

У педагогіці творчість учнів розглядається як основний механізм їхнього розвитку. Творчість надає учневі можливість активізувати себе, розкрити свій потенціал. В.І. Андрєєв визначає навчально-творчу діяльність як «один з видів навчальної діяльності, спрямованої на вирішення навчально-творчих задач, що здійснюється переважно в умовах застосування педагогічних засобів непрямого і перспективного управління, які орієнтовані на максимальне використання самоуправління особистості, результат якого має суб'єктивну новизну, значимість і прогресивність для розвитку особистості та, особливо, її творчих здібностей» [1, с. 51].

У шкільній практиці не завжди продукт діяльності учня є творчим. Одна й та ж робота може бути творчою для одного учня і нетворчою (репродуктивною) для іншого. Уявлення про ступінь творчої участі учня у процесі створення певного продукту дають його відповіді на такого роду питання: чому я обрав саме цю роботу (тему); що я зрозумів і чого навчився; як я її виконував; що було для мене новим; які труднощі у мене виникли і як я з ним впорався. Іншим показником ступеня творчості учнівського продукту є його відмінність від зразка, заданого вчителем, або іншого продукту, що вже є в наявності. Ця відмінність може мати як творчий, так і нетворчий прояв.

Об'єм особистої творчої продукції в кожній роботі учня різний, що відображається в понятті «ступінь творчості». Встановлення ступеня творчості – це завдання, що стоїть перед вчителем, який після проведеної діагностики знає початковий рівень досягнень учня і встановлює суб'єктивну новизну створеного учнівського продукту. Якщо в учня добре розвинуті рефлексивні якості, він може визначити ступінь власної творчості за виявленою і усвідомленою ним різницею нового і раніше відомого йому результату. Для оцінки ступеня творчості А.В. Хуторський пропонує формулу: $P=S+O+R$, де P – освітній продукт учня, S – суб'єктивно нова частина освітнього продукту, O – об'єктивно нова частина освітнього продукту, R – репродуктивна частина освітнього продукту [2, с. 471].

Новизна освітнього продукту учня визначається як по відношенню до його початкового рівня і можливостей, так і по відношенню до інших учнів, до учителя, досягнень фахівців в даній сфері діяльності. Ступінь творчості освітньої продукції учня відрізняється, якщо вона (творчість) полягає у постановці проблеми, відомій учителю або невідомій йому; у відомому розв'язку відомої проблеми; у невідомому розв'язку відомої проблеми; у невідомому розв'язку невідомої проблеми. Аналогічно, продукт учня може бути: а) створений у заданому вчителем напрямку і з заздалегідь відомим результатом; б) створений у заданому напрямку з невідомим учню й учителю результатом; в) новим по відношенню до фахівців в даній галузі.

Аналіз та оцінювання учнівських освітніх продуктів відбувається за критеріальними шкалами. Для аналізу творчих робіт учня користуються такими критеріями: ступінь творчості роботи; оригінальність роботи; новизна; рівень професіоналізму; корисність і значущість роботи для автора і для інших людей; трудомісткість роботи; якість виконання й оформлення роботи.

У трудовому навчанні творчими освітніми продуктами учня можуть бути: нові вироби; нові функції відомих виробів; вдосконалені, перекоструйовані, дещо змінені відомі вироби; створення нових матеріалів або нестандартне застосування відомих матеріалів; розробка нової технології виготовлення, вдосконалення технології або окремої трудової операції чи прийому.

У проектно-технологічній діяльності можуть виникати різного роду проблеми в оцінюванні ступеня творчості учнівських проектів. Наприклад, часто виникає така ситуація, коли учень виготовляє якісний трудомісткий виріб, при цьому проявляє високу зацікавленість, активність, заповзятість і самостійність у роботі, але виготовлений виріб виявляється майже точною копією певної моделі-аналога,

або виготовляє виріб за готовою схемою, кресленням, шаблонами. В такому разі творчість буде нульовою, такий виріб за визначенням взагалі не може називатися проектом, а отже, виникає питання: «Чи можна ставити максимальний бал за таку, навіть бездоганно виконану роботу?»

Складність у створенні проекту полягає в тому, що останнім часом з'явилася і щосекунди з'являється безліч нових ідей в галузі хенд-мейду. Google, Pinterest та YouTube переповнені цікавими фото та майстер-класами, тому знайти моделі-аналоги для проекту дуже просто, а от придумати щось нове на їх основі досить важко – часто виявляється, що хтось вже це зробив. Проте, відомо, що творчі люди (як вони самі про себе говорять), які досягли успіху й визнання в суспільстві, починали свою творчу кар'єру з копіювання і крадіжки чужих ідей. Учень лише вчиться творити, а вчитися рекомендують на найкращих зразках. Тому, мабуть, при оцінюванні ступеня творчості освітнього продукту варто зосередитись на вдалості вибору учнем ідеї для наслідування.

Часто бувають ситуації, коли учень щиро прагне проявити творче мислення, включити творчу уяву, пробує, експериментує, переробляє, а результат виходить неякісний, рішення невдале. В такому разі акцент в оцінюванні освітнього продукту, очевидно, слід змістити в бік прояву творчих здібностей учня та його рефлексивних умінь у процесі проектування.

Також отримати цікавий творчий результат учень може й випадково – недочув, незрозумів, зробив неправильно, а результат вийшов несподівано оригінальний і гарний. В даному випадку, на нашу думку, вищим балом слід оцінювати результат, ніж процес роботи над проектом, а також рефлексивні здібності учня до самооцінювання, його прагнення розібратися і пояснити, яким чином він зміг досягти такого результату.

Отже, щоб максимально об'єктивно оцінити творчу роботу учня, підсумкова оцінка за учнівський проект має бути середнім арифметичним трьох оцінок:

- 1) за поточну роботу учня над проектом;
- 2) за результат (готовий виріб);
- 3) за представлення, захист і самооцінку проекту.

1. Поточна робота над проектом оцінюється за результатами спостереження впродовж усього періоду виконання учнем проекту. При оцінці поточної роботи враховуються самостійність, своєчасність виконання запланованих дій, правильність виконання технологічних операцій і способів роботи, раціональність організації праці і робочого місця, економне витрачання матеріалів, електроенергії, дотримання правил безпеки, сумлінність виконання роботи, рівень працездатності, творчий підхід до роботи.

2. При оцінці готового виробу визначальними є його практична спрямованість (корисність), завершеність, технічна й технологічна грамотність і якість виконання, трудомісткість роботи, естетичне оформлення, економічна та екологічна ефективність, рівень творчості (новизни, оригінальності) і ступінь самостійності в його виготовленні.

3. На захисті оцінюються якість доповіді і презентації (їх композиція, аргументованість вибору теми, повнота представлення роботи над проектом, чіткість та аргументованість висновків, культура мовлення, почуття часу, використання наочних засобів, утримання уваги слухачів), якість відповідей на запитання (повнота, аргументованість, переконливість, ерудиція, міжпредметні зв'язки), ділові і вольові якості доповідача (відповідальне ставлення, прагнення до досягнення високих результатів, самостійність, працездатність).

Оцінка може виражатися у вигляді усних суджень, письмових якісних характеристик, систематизованих за певними параметрами аналітичних даних.

Оцінювати має право не лише вчитель. Учень – автор свого освітнього продукту – є повноправним суб'єктом оцінювання, він має рефлексувати з приводу процесу і результату своєї роботи й об'єктивно, чесно самооцінювати її. Крім того, інші учні класу також мають таке право, здобуваючи таким чином досвід оцінювання чужої роботи. Дуже добре, якщо до оцінювання результатів проектної діяльності учнів залучаються ще й фахівці в даній сфері (щоправда, вони не в змозі оцінити поточну роботу).

Отже, середнє арифметичне усіх оцінок усіх суб'єктів навчального процесу за усіма параметрами і можна вважати найбільш об'єктивною оцінкою творчого учнівського проекту, що не повинно викликати невдоволення, образ і суперечок з боку автора проекту. Оцінювальний лист творчого учнівського проекту може виглядати так (табл. 1).

У більшості випадків творчі роботи учнів сприймаються вчителями як щось дивне і неправильне лише з однієї причини, тому що вони не підлягають стандартам, які вже знає вчитель. Але, якщо прослідкувати історію винаходів, які змінили наш світ, то спочатку вони завжди сприймалися як щось дивне та не зрозуміле майже нікому, окрім самого автора. Тому вчителю потрібно також мислити творчо і уявляти, намагатися зрозуміти все те, що хотів передати учень своєю роботою. Адже найбільш нестандартна, не вірно виконана та безглузда робота може приховувати велетенський потенціал, який низькою оцінкою можна втратити назавжди. Визнання суб'єктивності і відносності творчості учня – це керівний принцип в оцінюванні продуктів його навчальної діяльності.

Оцінювальний лист учнівського проекту

Експерти	Поточна робота			Готовий виріб				Захист проекту		Сума балів
	Самостійність	Активність і зацікавленість	Технологічна культура	Якість виконання	Трудомісткість	Економічна й екологічна ефективність	Ступінь творчості	Представлення проекту	Відповіді на запитання	
Учень (автор проекту)										
Вчитель (педагог)										
Однокласники										
Запрошені фахівці										
<i>Середнє арифметичне</i>										

Використані джерела

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань, 1998. 236 с.
2. Хуторской А.В. Современная дидактика. Учеб. пособие. Москва, 2007. 639 с.

Pyskun O., Kuharchuk A.

THE PROBLEM OF ASSESSING THE CREATIVE ACTIVITIES OF PUPILS

The article deals with the problem of assessing the results of creative activities in education. Assessment is the part of the educational process. The results of educational and cognitive activities of students are subjects to evaluation, thus reflecting the level of achievement of educational standards by the pupil. The main requirement for assessment is its objectivity and accuracy. However, it is very difficult to objectively assess the pupil's creative product, since there is no sample (standard) for its comparison.

The article analyzes the features of the process and the result of creative and educational activities and the search for ways to objectively assess the creative educational product of the pupil. The article reveals the essence of the concept "degree of creativity of the educational product", which includes subjectively a new part of the educational product, objectively a new part of the educational product and reproductive part of the educational product.

Particular attention is focused on the assessment of the results of design and technological activities of pupils in the process of Labor Training. Various options of difficulties which often arise in creative design and technological activity of pupils are revealed and analyzed.

The list and the content of criteria and recommendations for the assessment of creative pupils' projects in Labor Training. It is noted that all subjects of the educational process the teacher, the pupil (author of the project), other pupils of the class and specialists in the industry should participate in the assessment of the creative educational product of the pupil. The pupil's current work on the project, the finished result, as well as the process of presentation and protection of the project should be assessed. Pupil's project assessment sheet may include the following criteria: independence, activity and interest in the process of working on the project, technological culture, quality of the project, its complexity, the degree of economic and environmental efficiency, the degree of creativity, the quality of presentation and protection of the project. Thus, the final score for the creative project will be the average arithmetic means of all grades of all subjects by all criteria.

Key words: creativity, creative activity of pupils, assessment of pupil's educational product, the degree of creativity of the educational product.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2018 р.